

Вступне слово головного редактора

Спарений 22-23 номер «Релігійної свободи» в силу об'єктивних обставин увібрав в себе матеріал двох випусків. Як і попередній 21 номер, він виходить в новій обкладинці і за новими правилами, які передбачені: розміщений на платформі OpenSystemJournal і з оновленою редакцією. До її складу увійшли не тільки знані українські фахівці з проблем свободи совісті і віровизнання, державно-церковних та міжрелігійних відносин - релігієзнавці, богослови, правознавці -, але й відомі міжнародні експерти в цій сфері - Елізабет Кларк (США), Айлін Баркер (Великобританія), Мілда Алісаускене (Литва) та Наталя Кутузова (Білорусь). У головного редактора з'явився соредактор - доктор наук з релігієзнавства Світлана Шкіль.

Змістовно цей випуск журналу хоч і об'єднаний темою релігійної свободи, але є достатньо різноманітним за представленими матеріалами.

По-перше, ми розпочинаємо цикл статей, присвячений історії постання і розвитку ідеї, пізніше концепцій свободи совісті, свободи релігії, свободи віросповідання, свободи церкви. Тривалі роки над цією темою працювали відомі філософи, правознавці, історики релігій. Солідні теоретичні здобутки має закордонна наука, чий досягнення доходили в Україну через переклади праць зарубіжних вчених, різні наукові збірки матеріалів конференцій і симпозіумів.

Серйозним внеском у розробку даної проблеми були конференції «Релігійна свобода», які з 1996 року за підтримки міжнародних інституцій проводили Відділення релігієзнавства Інституту філософії НАН України та Українська асоціація релігієзнавців. Продовжуючи десятилітні традиції попередніх років у роздумуванні щодо суті, проявів і принципів релігійної свободи, редколегія журналу вирішила звернутися до історичних аспектів цього феномену, спираючись на багаторічний досвід осмислення кандидата філософських наук, старшого наукового співробітника, знаного спеціаліста в галузі свободи совісті Михайла Бабія. В цьому номері пропонується перша його стаття, яка є частиною підготовленої монографії і яка присвячена першим спробам людства усвідомити свободу совісті.

Білоруська дослідниця доктор філософії Наталя Кутузова презентувала свій матеріал «Релігійна свобода як універсальна цінність», який вона підготувала для Міжнародної наукової конференції «Універсальній цінності релігій: історія і сучасність», що відбувалася у Києві восени 2019 р.

Піднесення релігійної свободи до рівня універсальної цінності можуть сформувати думку про те, що релігійна свобода є і має бути абсолютною, що особиста свобода думки, пересування, релігії та переконань тощо також є абсолютним правом. Міжнародна спільнота вважає, що це не так. Саме про допустимі обмеження релігійних прав і релігійних сво-

бод йдеться у виданій ще в 2004 р. книзі «Facilitating Freedom of Religion and Belief: A Deskbook» за редакцією добре знаних в Україні професорів Торе Ліндгольма і Коула Дьюрема. У 2010 р. побачив світ російський переклад вибраних розділів цього вагомому тому – «Свобода релігії и убеждений: основные принципы (философия, законодательство, защита свободы совести)» під редакцією тих же експертів. Маючи на руках дозвіл від редакторів на переклад книги українською, ми так і не зібралися перекласти цей фоліант для українського читача, а отже і ввести в наш науковий простір наробки західних науковців, правників з такого чутливого питання, як свобода релігії і релігійних переконань.

Незважаючи на те, що Україна має вже багатих досвід у розумінні і захисті цінностей релігійних свобод, нам не завадить поповнити свої знання досягненнями зарубіжних експертів. Серед статей є надзвичайно актуальний для України матеріал «Допустимі обмеження свободи релігії і переконань», підготовлений австрійськими юристами з прав людини Манфредом Новаком і Танею Восперник. При всій професійній повазі до прав і свобод, автори вважають, що держава може обмежувати релігійну свободу та прояви індивідуальної релігійності. Перш ніж обґрунтувати п'ять підстав для обмеження релігійних прав, австрійські юристи задалися питанням «Чи є особиста свобода думки, совісті, релігії і переконань (*forum internum*) абсолютним правом?»

Зарубіжні експерти прийшли до висновку: положення про допустимі обмеження релігійних прав, що передбачаються пунктом 3 статті 18 Міжнародного пакту про громадянські і політичні права (МПГПП), пунктом 2 статті 9 Європейської конвенції про права людини (ЄКПЛ) та пунктом 3 статті 12 Американської конвенції про права людини (АКПЛ), застосовуються тільки щодо свободи віросповідання релігії або переконань і не застосовуються до внутрішньої свободи думки, совісті, релігії або переконань.

Крім того, згідно з пунктом 2 статті 4 МПГПП і пункту 2 статті 27 АКПЛ не допускаються відступу від свободи думки, совісті, релігії або переконань навіть у разі війни або у разі крайньої потреби.

Хоча гарантовані статтею 9 ЄКПЛ права не перераховуються в пункті 2 статті 15 ЄКПЛ серед прав, відступ від яких неприпустимо, правознавці висловлюють сумніви з приводу можливості їх правомірного обґрунтування.

Реферований матеріал перекладений українською мовою, при необхідності детального заглиблення в конкретні судові справи, редакція може надати як англomовну, так і російськомовну версію монографії, де наявні джерела і посилання на них.

До цього номеру «Релігійної свободи» увійшов матеріал, над яким працювали співробітники Відділення релігієзнавства Віта Титаренко та Людмила Филипович як члени науково-дослідної групи Національної академії державного управління при Президентові України по темі «Публічна політика у сфері релігії як

фактор консолідації українського суспільства». Їхня стаття «Публічна політика і публічна релігія в парадигмі релігійної свободи» є першою частиною участі у проекті. Другу частину очікуємо в наступному 24 номері.

Опублікований Департаментом у справах релігій та національностей МК України Звіт про мережу церков і релігійних організацій в Україні станом на 1 січня 2019 року спонукав заступника директора-начальника відділу релігієзнавчо-аналітичної роботи Ларису Владиченко проаналізувати стан і динаміку змін в мусульманських організаціях України в контексті державно-конфесійних та міжконфесійних відносин.

Ми продовжуємо знайомити читачів журналу із матеріалами Міжнародної конференції з проблем сім'ї, зокрема своїми думками про взаємозв'язок ісламу і сімейних підвалин в Киргизстані ділиться експерт Науково-дослідного інституту ісламознавства (Бішкек, Киргизстан) Канатбек Мурзахалілов. Ця стаття розширює горизонт нашого сприйняття ісламу, зокрема його ролі в колишніх республіках СРСР та тенденціях змін після його розпаду.

До редакції надійшов документ, що не міг не зацікавити нас, оскільки ми безпосередньо займаємося проблемою релігійної безпеки і небезпеки. Йдеться про «Свобода релігій або переконань і безпека: Керівні принципи», який щойно оприлюднило Бюро ОБСЄ з демократичних ініціатив і прав людини (БДПЛ) [Office for Democratic Institutions and

Human Rights (ODIHR)] - одна із найавторитетніших міжнародних організацій, яка ставить собі за мету збереження миру й розвиток демократії на європейському континенті. Зокрема БДПЛ, що покликане забезпечувати повагу прав і основних свобод людини, зміцнювати і захищати демократичні інститути, плідно працює в сфері моніторингу і захисту релігійних прав і свобод. Маючи свої представництва в більшості країн світу, БДПЛ зокрема в Україні зосередилося на зміцненні безпеки релігійних або віросповідних громад, на розбудові потенціалу громадянського суспільства, релігійних або віросповідних громад і відповідальних державних установ у галузі розуміння та запровадження міжнародних стандартів щодо свободи релігії чи віросповідання; на виявленні та протидії злочинам на ґрунті ненависті; на сприянні міжконфесійному діалогу, а також діалогу між державою, організаціями громадянського суспільства та релігійними чи віросповідними громадами. З огляду на це українському суспільству корисними будуть останні документи, які були розроблені БДПЛ в сфері релігійної свободи і безпеки.

Як зазначають самі укладачі «Freedom of Religion or Belief and Security. Policy Guidance» (OSCE/ODIHR 2019), даний документ був підготовлений в ході детальних консультацій з державними посадовими особами, організаціями громадянського суспільства, релігійними громадами та громадами, які дотримуються певних переконань, а також з експерта-

ми, які представляють наукове співтовариство. Чорнові варіанти публікації документу обговорювалися на нарадах, які пройшли в Алмати, Брайтоні (Об'єднане Королівство), Брюсселі, Варшаві, Вашингтоні, Відні, Києві, Лондоні і Оттаві – з жовтня 2016 року по квітень 2018 рік. В цих нарадах взяли участь близько 165 осіб (90 чоловіків і 75 жінок) з різним експертним досвідом, які представляли низку країн світу. В ході підготовки даного документу були використані рекомендації Ради експертів БДПЛ з питань свободи релігії або переконань.

Бюро підготувало і надрукувало спочатку англійською, а потім і російською мовами низку документів, які ми пропонуємо читачам журналу «Релігійна свобода» в українському перекладі редакції. В цьому номері ми пропонуємо ознайомитися із Керівними принципами, а в наступному - з рекомендаціями, які підготувало БДПЛ, що стосуються свободи релігії або переконань і безпеки.

Редакція радо закликає потенційних авторів активніше співпрацювати з оновленим журналом «Релігійна свобода», пам'ятаючи, що свободи ніколи не буває забагато, а тим більше в такій чутливій сфері, як релігія і переконання.

З повагою, Людмила Филипович